

IZADIA ZAINDU EUSKAL TOKI-IZENAK MUNDUAN ETA EUSKAL EDESTIA XIII.

7. Erdi Mendean, Eleiza Katolikoaren nausitasuna.

Europar, erromatarren menderatzeak amaitu zira-nean, eta Aita Santuak bere sasi-jainkotasunezko aldizkoan⁽¹⁾, Nizeatik ekarri eben uts ezintasuneko⁽²⁾ gogoeta⁽³⁾ siniskai bidetik, Eleiza katolikua agertu zan errigizarteak alkarganatzako, eta jakintzan jendekuntzatzeko kaizartza guztien gaiñetik, bera ezarri zalako aolkularitzaren agintaritzan, eta bereala bete ziran Europako lurralde guztiak, basiliza, eliza ta Gotzai Elizarekin⁽⁴⁾.

Gero erlijioa irakatsiz, Europako lurralde zabala latiniaren izkuntzazko jendekuntzan ezarri gura ebana, eta orduan egoan erlijiozko Kristau sugar edo irakiñaldi erri ta errigizarteetan susmatu edo

igarritzeko, ez dago bezterik, katolikotasun jardueran⁽⁵⁾ egin ziran gurutz gudaldiak ta eleiz epaiketetan⁽⁶⁾ banatzen ebazan zigorrak ikusi baiño.

Frantziako lurraldean Klodobeok⁽⁷⁾ Merobinjio leiñua sortu ebenetik ta Kristautasuna besarkatu ondoren, euren etxezain ta gero errege izango zan Marteltar Karlosek⁽⁸⁾, 732an Mauritarak Tours ta Poitiersen geratu ebazan, ekintza orregaz Europako Katolikotasuna galbidetik gorde egin ebana.

Bere seme Pipino, edestirako laburra izendatuta geratuko zana eta Karlo Magnoren aita, 751n Karolinjioaren leiñua sortu ondoren, III In Leon Aita Santuak Karlo Magnori Gabon egunerako Erromako San Pedro eleizara deituta, Mendebaleko Erromatar Kaizar Sakratuaren Augusto Kaizar jauna koroatu eban 800n urtean.

(1) Aldizko = capricho, terquedad, obstinación. (2) Uts-ezintasunezko = infalibilidad, o el don de no poder equivocarse. (3) Gogoeta = pensamiento, idea, concepto. (4) Gotai-eleiza = catedral. (5) Jarduera = proceder, comportamiento. (6) Eleiz epaiketan = autos de fe. (7) Klodoveo, frankoaren erregea = 466-551. (8) Karlos Martel, lenengo erregearen etxe-zain eta gero frankoen errege = 689-741.

Ortik asiera emonda ostera be, zoritzarreko erro-matar menpekotasunaren asmakuntza orreri.

962an XII In Juan Aita Santuak Alemaniako I Oton aundia⁽¹⁾, Europaren erdiko aldea, Italiako iru zatitik bi ta Frantziaren Ekialdeko Erromatar Kaizar Sakratua izendatu ondoren, 963an euren arteko gora beragaitik ez ziralako konpontzen, Otonek XII In Juan kendu eben beren jauralkitik eta VIII Leon ezarri eban.

Txekoslobakiaren errege I Boleslaok⁽²⁾ onartu egin bear izan eban Erromatar Kaizar Sakratuaren nagusitasunezko menpetasuna eta abar.

Gero I Maximiliano⁽³⁾, espainiako I Karlos'en aitite eta II In Maximiliano⁽⁴⁾, espainiako I Karlos'en anaia Alemaniako I Fernandoren⁽⁵⁾ semea zana be, Erromako Kaizar Sakratuak koroatuak izan ziran.

Kontuan artu bear dira, 1.516an I Karlos espainiako errege izendatu eta 1.519an Alemaniako kaizar V Karlosen izenarekin egin ebenean, Frantziako I Franzizkoren aurka euki ebazan Europa-

ren lau guda nagusiak, Aita Santuak euren buru gaiñetan dindilizka euki eben Erromatar kaizar Sakratuzko domiña aundi ori nork eroan dagian Europaren Mendebal onetan: 1^a=1.521-1.526.⁽⁶⁾; 2^a=1.526-1.529 eta urte onen bitartean I Karlosek, VII Klemente Aita Santua I Frantzizkorekin kidetuta egon zalako, Erromari erasotu ta saskildu ondoren, I Karlos Aita Santuaren atzetik arrapaka ibilita, onek Sant Angeloko gazteluan ostondu bear izan eban, eta 1.530ean VII In Klemente Aita Santuak espainiako I Karlos ta Alemaniako Vna, Erromako kaizar sakratua izendatu ebal.

3^a = 1.535-1.538 eta 4^a = 1.542-1.544 Nizako bake une edo gudu arte, eta Krespiren bakean amaitu ziranak, eta abar.

Bai eta kontu aundiagoan, Errusiaren askeneko mugatik Atlant Itsasoraiño, eta Noruegatik Afrikaraiño⁽⁷⁾, nai ta batzuk beranduago egin arren Kristiñaukide izan da, 325ean katolikotasunaren indarrezko alderdikeria sortu zanetik, 622an le-

(1)Alemania'ko Oton aundia = 912-973. (2)Txekoslobakiako errege I Boleslao = 935-976. (3) I Maximiliano = 1.459-1519. (4) II In Maximiliano 1.527-1.576. (5)Alemaniako errege I Fernando eta espainiako I Karlos'en anaia 1.503-1.564. (6)1.525an Pabiako borrokan, Urbietatar Juan bizkaitar gudariak I Franzizko arrapatu eban, eta I Karlosek atxilotu. (7) Bera kontuan artuta.

nengo banaketa andia Islam sortutakoan euki eba-
la, eta Europaren errigizarte asko beartuta, Kristau
egin zirala.

Gaiñera, ez zala Jaungoikoaren agindua, Bere Le-
gezko bereztasunetik sortu ziran: “gizaren leiñu
edo erri ta errigizartearen izkuntzazko nortasunak
suntsitzea”.

Gure arbasoak, Bera ta Bere Lege baldintzaren
aurrean bereztasundutako erritartze oneri, ondo
baiño obeto banakatuta adierazi ebelako bizitz au.

JAINKOAK, osagarritasunezko batzagotasunaren
elburua be ipini euskun, baiña ez mendeko ekin-
tzaren bide.

Gure arimak, arrazoizko baitaren ulermenean era-
gille eginda, gai eta gizaren eskubideak ordezk
arduran zaintzera beartuta dagoz, arrazoiaren uler-
menetik, nortasunezko ulermenera eldu gindezan

Sargonon ondorengotik asi, eta Erromatar Kaizar
Sakratu asmakizunaren atzean ibili ziranak, ondo
baiño obeto jakin eben, ez zirala Jaungoikoaren
gauzak, sasi agintaritzarenak baizik. Jesusek, beste
gauza batzuk esan euskuzalako.

Eta ikusi dogun lez, erregeen artean be, ondo baiño
obeto jakin ebala, erabilten ebazan legezko eritziak

norkeriaren gauzak zirala, sasi garaipenaren atzean
ibilita Aita Santuen uts ezintasunezko legeak be,
agintaritzaren garrantziko gauza orreik euren ar-
tean ondo lotuta eukitearren, irabazgoi naierara
ibilita, ez ebalako kontuan artzen.

Begitu bestela erlijiozko sinismenean euki eben uler-
mena Frantziako erregetza gure Nafartar III In Enrri-
keren eskuetara aukeratu zanean esan ebenagaz.

Kontuan euki, Nafarroako erregetza, 1.527an II En-
rike Frantziko I Franzizko erregearen arreba An-
gulemako Margaritagaz⁽¹⁾ ezkondu baiño ariñago-
tik, erlijio katolikoaren aurka, Kristau ukalarien⁽²⁾
erlijioak zirela. 1.560an Nafarroako III Juana
erregeñak onartu eta 1.567an legeztu ebenetik.

1.593an, Nafarroako III Enrikeri Frantziako erre-
ge izateko aukera ori, baldintza onegaz agertu ja-
kon: Kalbinoren ukalaritzatik⁽³⁾ alde edo ukatu
egiela eta katolikotasuna besarkatu.

Bere erantzuna: “Parisek, Meza bat merezi ebala
esan ondoren”⁽⁴⁾, 1.594an Otsaillaren 27an Fran-
tziako errege koroatu eben, IV In Enrike izenagaz.

Orduko Munduan eta Europako errigizarteak ba-
tez be, batzangotasunaren asmakizun ori kontrola-
tzeko, ez eben gogorkeri orren griñapean⁽⁵⁾ bakarrik

(1) Angulemako Margarita, Frantziako I Frantzizkoren arreba zanak, berak ez eutsen katolikotasunari ukorik egin, eta II Enrike bere zenarra iltzetik askatu eban. (2) Protestante. (3) Ukalaritzatik = protestantismo. (4) Nai ta berak erantzun ori, emon ez. (5) Griñapean = preocupaciòn, desasosiego. s.

bizi bear izan, aitor seme andiki edo galdukerizko feudoaren legepeko⁽¹⁾ premiñaz⁽²⁾ gain, uzurri edo elderri⁽³⁾ ugari artean bizi bear izan ebalako.

Negargarrizko ikustea da, zelan katolikoak nor-kerizko batzangotasunaren asmakuntz ori aurrera erroteko, kaizar domiña aundi ori errege guztien buru gaiñean dindilizka ipinita indartsuenak artu egian, Europan Kristiñau erlijioa eskuetan panpa bitxi⁽⁴⁾ edo panpa⁽⁵⁾ bat lez ibilita, egin ziran odolkerizko sarraskiak.

Pozgarritasunezko egia da baiña, jakintza len lekaide-txetan babestu egin zana ta gero Bolonia, Padua, Paris eta abarreko Ikastetxe Nagusietan, eskolastikazko eraman onaren⁽⁶⁾ zentzua sendotzen joan zala.

Eta geien, Akinotar Tomas Santuak⁽⁷⁾, Kristautasunezko zentzua, Aristotelesen eraman onaren irizpideko⁽⁸⁾ bereketagaz⁽⁹⁾, maixutasun aundiz bat egin ebana.

Nai ta berak, bere azkeneko denboratan zalantza asko euki, bere idazkietan zeruko izkutasu nari ez ebalako jakin, bear eban lez, egokitasunik emon.

Tomas Santuak, orduko eraman onaren⁽¹⁰⁾ zirraborro orren barruari, argitasun aundiak emon eutsa zelako.

4. ZATIA.

1. Gure Erdi Mendeko Euskalerrian, errege jaun sorkuntzaren sarrera.
  - 1.1. Euskalerrian Jaun-erregearen sorkuntza.
  - 1.2. Gure Nafar erregetza.
  - 1.3 Bizkaiko jauntza.
2. 1.540 1.550en Erdi Mendeko urtetik Oraingo Aldira, edo ta Berrizte Alditik⁽¹¹⁾ Frantzian 1.789an egin zan iraulketatik gaur arte.
3. EUSKEREAK Euskalerrinari, zelako irudiagaz itxuratzen dautso ?.
4. Euskalerriko semearen egin bearra
  1. Gure Erdi Mendeko Euskalerrian, jaun eta erregetzaren, sarrera.

(1) Galdukerizko feudolegepean = corrupto, feudalismo valvasor.. (2) Premiñan = indigencia, pobreza. (3) Izurri edo elderri = epidemi-as, o, peste (4) Panpa bitxi=marioneta, titere. (5) Panpa=muñeco. (6) Esko-lastikazko eraman ona=filosofia escolastica, escolasticismo. (7) Akinotar Tomas Santua = 1.225ean Italiako Rokka-sekan, Kanpaniako Akinoren aldamenen dagoena jaio, eta 1.274an, Fossanobako zizter lekaidetxean il. (8) "Irizpide" = Critica de la filosofia del aristotelismo. (9) "Bereketa" = Asimilación. (10) Eraman oneko = filosofia. (11) Berrizte alditik = desde la reforma.

Sarrera.

Oraiñarteko edestilari geienak irabazgoi edo ta bil-durraren eragipenez, norkeriz dabizen agintariak gura⁽¹⁾ daben argitan ezarri egiezen errigizartearen etorkizunezko edestiak, Europa eta Euskalerriko arbasoen ulermenak zelako zentzuagaz jokatu eben esateko: “beti izan dira, edestian etorri dan erromatar batzangotasunezko asmakizun mende orregaz zikinduta”, berezko errigiarteak ezerezko kontuan euki barik, eta norkerietan dabizenai lagunduz, daukiezan sasi garaipenaren egarrietan iraun dagien.

Espainolak adibidez, beti agertzen dabe, euren errege ta izkuntza⁽²⁾ betikoak edo ta danok espainiolak izan bagiñan balitz bezala.

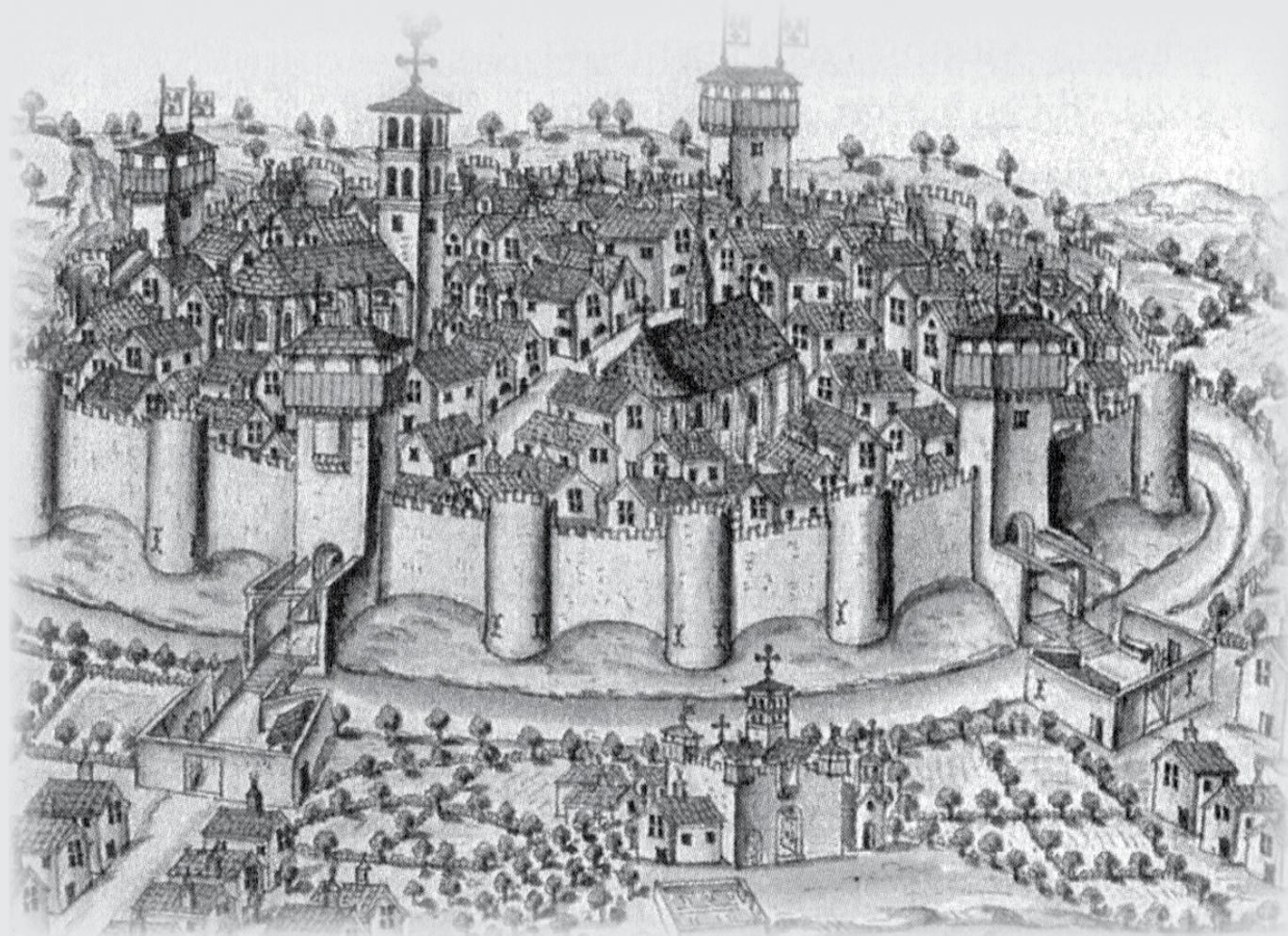
Egia, baiña, urrun dago ortik.

Orregaitik, Euskalerriko edestia ta Euskal izkuntzari buruz, berezko nortasunaren zentzu aunditik urrunduta, egiten dabezan adierazpenak eta bai euren menpekotasunezko irakasketetan guzur aundi ta utzikeriz⁽³⁾ betean: euskaldunak, mendekotasunean⁽⁴⁾ bizi izan garela beti, esaten dabe.

Zelan ulertu leike ori, gure Euskerearen nortasun demokrazizko askatasunean bizi bizi gagozanean, eta eurak nortzuk diran jakin gabe ?.

Atutxa'tar Paul

Zornotza'n 2.013'an Urtarrilla'ren 15'ean

(1)Edo beartuta.(2) Izkuntz ori Espainol ez dana, Gaztelera-ko latin kumea baiño. Eta, zer da espaina ?. (3)Utzikeriz =lleno de omisiones